Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PRØVEN

Læs blandt andet om:

Besættelsen af Danmark 1668-1660.

En tur i Frøslev blev tak for hjælpen.

Til pinsefest i gamle dage.

Foreningens arrangementer, forår og sommer.

Frederiksværkegnens Historiske Forening

Maj 2010 - 7 Årgang, nr. 27

FORENINGEN

Formand
Bengt Sørensen
Magnesvej 4
3370 Melby
tlf. 47 92 38 44
e-mail: bengts@mail.dk

Næstformand
Axel Hvidtfeldt
Ællingevej 4
3360 Liseleje
tlf. 47 92 31 40
e-mail: ahv@mail.dk

Kasserer
Carl Jensen
St. Havelsevej 92
3310 Ølsted
tlf. 47 74 93 35

Sekretær
Christina Ax
Hillerødvej 112
3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 26 54
e-mail:
fhf@mailme.dk

Redaktør af "Prøven"
Jørgen Tved
Smedebakken 16
3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 00 23
e-mail:
tved@email.dk

Esben Aarsleff
Kildevej 16 A
3300 Frederiksværk
tlf. 33 24 12 73
e-mail:
esbenaarsleff@folkemuseet.dk

Elsebeth Nygaard
Kæruldvej 16
3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 17 12
e-mail:
pny@mail.tele.dk

Niels Jørgen Ebbensgaard
Skovholmsvej 1
3300 Frederiksværk
tlf. 47 74 61 72
e-mail:
niels.j.ebbensgaard@get2net.dk

Ingrid Nielsen
Lokesvej 33
3370 Melby
tlf. 44 99 05 44
e-mail:
ingrid.emilsdatter@gmail.com

Birthe Løth, tlf. 47 72 21 99, e-mail: birthe.loeth@gmail.com

Kontingent:

Personligt medlemskab:	125,- kr.
Husstandsmedlemskab:	200,- kr.
Firmaer og institutioner:	500,- kr.
Firmaer (under 6 ansatte):	250,- kr.

REDAKTIONEN

Jørgen Tved (ansvarlig)
Christina Ax, Axel Hvidtfeldt, Birthe Løth
Layout: Axel Hvidtfeldt
Fjeldal Grafisk. Oplag 450
ISSN: 1604-0678. Titel: Prøven

Stof til næste nummer af PRØVEN bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indsendte læserindlæg, som ikke nødvendigvis er udtryk for foreningens holdning.

Foreningens e-mail: fhf@mailme.dk

Hjemmeside: **www.frvhistorie.dk**

I DETTE NUMMER

	Side
Formandens beretning for 2009.	4-5
Den nye bestyrelse	6
Besættelsen af Danmark 1668-1670	6-15
En tur i Frøslev blev tak for hjælpen	16-21
Til pinsefest i gamle dage	22-24
Foreningsarrangementer	25-27
Ny hjemmeside	27
Museer og arkiver	28
Sponsorer	28

FORMANDENS BERETNING FOR 2009.

Foreningen er i gang med 7. sæson og har etableret sig i Halsnæs Kommunes kulturliv både ved vore arrangementer og vort medlemsblad.

Vort medlemstal var pr. 1. januar 2010 420 medlemskaber og rigtigt pænt, men hvorfor ikke flere? Jo flere medlemmer desto flere når vi ud til og med bedre økonomi til følge. Halsnæs' borgere virker meget aktive med ca. 130 foreninger i Kulturelt Samråd foruden sportsforeninger.

Vort idegrundlag er, at udbrede interessen for Frv./Halsnæs og landets historie ud fra devisen: uden fortid, ingen forståelse af samtid og fremtid. Det gør vi vort bedste for at leve op til med de midler, vi har. For at øge medlemsantallet beder jeg endnu engang alle medlemmer om at anbefale andre et medlemskab.

Vedrørende vort medlemsblad, Prøven, synes jeg, at bladudvalget har hævet det op til et rigtigt flot niveau med dets nye layout, men også indholdsmæssigt, hvilket dog aldrig må gå i stå. Det, at nogle medlemmer sender stof til os, er vi rigtige glade for. Bliv ved med det. Jeg vil gerne understrege, at kontingentforhøjelsen har givet det, vi håbede. Jeg vil også her gøre opmærksom på, at nye medlemmer og andre kan købe tidligere udsendte blade hos vor kasserer Carl Jensen.

Vore aktiviteter er tidligere omtalt i Prøven, og jeg skal ikke her komme ind på dem. Der har været 8 foredrag – 1 Skt. Hans fest – 4. maj arrangement – 2 busture - 3 byture og deltagelse i Krudtfestivalen. Det er nok, hvad vi formår på frivilligt arbejdsgrundlag. Vi prøver at lave en fordeling mellem lokal- og landsstof, men hører gerne tilkendegivelser.

En væsentlig ting ved vore arrangementer er det sociale samvær med kaffe og kage, som især Else og Gurli har stået for, og de kan ikke roses nok. Stort TAK til dem. Nogle medlemmer giver også "en hånd med" ved disse arrangementer - også mange tak til dem.

Jørgen Tveds bog "De tændte lys" var en succes, og hans flotte og meget rosværdige overdragelse af overskuddet til en ny bogfond i foreningens regi er vi selvfølgelig dybt taknemlig for. Der arbejdes allerede så småt på en ny bogudgivelse. Vi overvejer nye initiativer, som bogudgivelse og interviews med ældre borgere om nu snart glemte tider på DFJ og Stålværket, men det koster meget professionelt arbejde og penge. Det tænkes der en del over f.eks. sammen med Industrimuseet, men for tiden er det rigtig meget sparetider.

Vor programfolder, som Hans Engelund endnu engang har lavet layouten til, skal han have al mulig ros for. Det har været et dejligt samarbejde, men desværre er Hans nu alvorligt syg, og vi kan kun ønske ham god bedring. *)

Hjemmesiden er i vore tider et meget væsentligt kommunikationsmiddel, måske har den haltet lidt, men nu har et forholdsvis nyt medlem Leif Normann Jeppesen påtaget sig at optimere den, og vi vil fremover ofre den langt større opmærksomhed.

Vort samarbejde med Industrimuseet håber vi fortsat vil udvikle sig, senest har undertegnede fået sæde i dets nye bestyrelse, en ære for foreningen, men også en mulighed for styrkelse af samarbejde, da også vi ønsker Industrimuseet på alle måder må blive til gavn for Halsnæs Kommune.

Samarbejde er en god ting, som da Vejby-Tibirkeselskabet i denne ånd trådte til og reddede os efter et sidste øjebliks afbud fra en foredragsholder. Deres formand Chr. Friis trådte til med et glimrende foredrag om malere i Nordsjælland. Undertegnede mener også, det kunne være frugtbart med endnu mere samarbejde med andre foreninger, men der skal tid og energi til.

Den bebudede Englandstur blev desværre ikke til noget pga. for få tilmeldinger, og måske syntes prisen for høj.

Vor økonomi er vel egentlig rimelig. Vi har haft flere små og større udgifter i det forløbne år, som ikke var budgetteret, men som jeg betragter som fornuftige investeringer. Dette har mindsket vor opsparing en del, uden at det er alarmerende.

De nærmeste arrangementer: 4. maj ved mindestenene og efterfølgende foredrag i Menighedshjemmet, samt Skt. Hansfest med museumsleder Frank Allan Rasmussen som taler ved bålet. Her har vi jo et glimrende samarbejde med Frederiksværk Folkedansere og Harmonikaforeningen.

Jeg vil også lige bemærke at Bjørn Westerbeek Dahls foredrag om svenskekrigene og civilbefolkningen i 1657 -60, som tiltrak ca. 90 deltagere. Det var også rigtigt godt foredrag.

I bestyrelsen har vi et godt samarbejde, men desværre træder Gurli ud pga. dårligt heldbred. Det er vi alle meget kede af, da Gurli på mange måder har udført et stort arbejde med udsendelse af Prøven, vore plakater og udeling af foldere, og ikke uvæsentlig med kagebagning. Der vil altid stå en plads i bestyrelsen ledig til dig. Gurli har været 6 år i bestyrelsen.

Jeg vil også her nævne Else, som godt nok ikke er i bestyrelsen, men yder et kæmpe arbejde ved vore arrangementer og andre møder. Hende vender vi også tilbage til under eventuelt.

Tak for Jeres opmærksom.

Bengt Sørensen.

*) Hans er desværre afgået ved døden den 13. april 2010.

DEN NYE BESTYRELSE

Ved Generalforsamlingen den 14. april indvalgtes følgende i bestyrelsen begyndende fra venstre:
Formand, Bengt Sørensen.
Næstformand, Axel Hvidtfeldt.
Espen Aarslev.
Halvt skjult, Redaktør Jørgen Tved.
Sekretær, Christina Ax.
Kasserer, Carl Jensen.
Birthe Løth.
Elsebeth Nygaard.
Niels Jørgen Ebbensgaard og Ingrid Nielsen er ikke med på billedet.

BESÆTTELSEN AF DANMARK 1668 - 1670

Bjørn Westerbeek Dahl tager os med til anden Besættelse af Danmark end den, som vi normalt forbinder med ordet. Den kaldes også af historikerne for Svenske-Krigene, men var i realiteten en svensk besættelse af Danmark. Den 27. maj 2010 er det 350 år siden, at Københavnerfreden blev underskrevet. Den afsluttede 2. Karl-Gustav-krig, der er særligt kendt for sit dramatiske forløb omkring Københavns belejring, Kronborgs overgivelse og Slaget ved Nyborg. I mindre grad er de to krigsår blevet erindret som en besættelsestid for store dele af landet. Således var Nordsjælland svensk besat i næsten hele to år fra august 1658. Besættelsen påvirkede naturligvis samfundet på alle måder, og den fik også langsigtede konsekvenser, der i dag kan spores i det danske samfund. *Under den svenske besættelse havnede originaludgaven af Jydske Lov i Sverige.*

Forhistorien.

Den 27. maj 2010 var det 350 år siden, at Københavnerfreden blev underskrevet. Den afsluttede 2. Karl-Gustav-krig, der er særligt kendt for sit dramatiske forløb omkring Københavns belejring, Kronborgs overgivelse og Slaget ved Nyborg, der alle er kendt fra beretninger og billeder. I mindre grad er de to krigsår blevet erindret som en besættelsestid for store dele af landet. Således var Nordsjælland svensk besat i næsten hele to år fra august 1658 frem til svenskernes evakuering i juli måned to år senere. Besættelsen påvirkede naturligvis samfundet på alle måder, og den fik også langsigtede konsekvenser, der stadigvæk kan spores i det danske samfund.

Krigen var en udløber af den 1. Karl-Gustav-Krig, der blev indledt med en dansk krigserklæring mod Sverige i sommeren 1657. Det var på et tidspunkt, hvor svenskerne var dybt engageret i en krig mod Polen, men den svenske konge Karl 10. Gustav benyttede anledningen til at forlade den aktuelle krigsskueplads, og vendte sig i stedet mod Danmark. Efter et felttog, der hører til krigshistoriens mest dristige og spektakulære med marchen over bælternes is som højdepunktet, stod svenskekongen med store dele af sin hær i februar året efter i Tåstrup, mindre end 20 km fra København. Det danske fald var stort, og den 27. februar måtte Danmark underskrive en fredsaftale i Roskilde, hvorved bl. a. Skånelandene gik tabt, og Danmark anerkendte Sverige som Nordens førende magt.

Roskildefreden indeholdt flere bestemmelser, der skulle finde endelig afklaring i forhandlinger mellem de to parter. Dem benyttede svenskerne til at trække tiden ud, og bortset fra en evakuering fra Sjælland og Lolland-Falster holdt de store dele af landet besat. Det skete naturligvis for at presse mest ud af de danske forhandlere.

I juli måned besluttede Karl Gustav imidlertid, at han ville forsøge at erobre hele Danmark. Og den 7. august 1658 sejlede en flåde fra Kielerfjorden op mod Sjælland og landsatte samme dag tropper omkring Korsør. Dette blev indledningen til den nok mest dramatiske og ødelæggende krig, Danmark nogensinde har deltaget i.

Krigen.

I Nordsjælland fik man nys om den svenske landgang i løbet af den 8. august: I Helsingør udsendte slotsherren på Kronborg, Christoffer Bille to ryttere mod Roskilde for at høre nærmere. Han fik hestene fra byfogeden, og i denne regnskab kan man finde den originale kvittering, der fortæller, at begge ryttere skulle ride mod Slangerup, hvor den ene skulle hvile ud, mens den anden fortsatte til Roskilde for at høre nyt. Derefter skulle han vende tilbage til Slangerup og give den første rytter besked, så denne skulle så hurtigt som muligt kunne vende tilbage til Kronborg med nyheder.

Dette indblik i de hektiske dage viser, at Slangerup var et centralt punkt i Nordsjælland, og også senere skulle byens beliggenhed volde indbyggerne her mange kvaler.

Vi kender ikke forløbet af de to rytteres rekognoscering, men hurtigt må beskeden om svenskernes landgang være rygtedes, for allerede den 8. om aftenen var svenskerne nået til Ringsted og Køge, og mon ikke Bille allerede samme dag er blevet orienteret om krigsudbruddet?

Svenskernes mål var først og fremmest København, som de nåede den 11. august, og i de følgende dage blev også Nordsjælland besat. Den 16. august indledtes en belejring af Kronborg, som svenskerne ønskede at erobre for at hindre, at København blev undsat fra søsiden af sine forbundsfæller, først og fremmest de pro-danske hollændere.

Kronborg blev i de følgende uger udsat for en ganske voldsomt bombardement, og slottet led stor bygningsmæssig skade. Det svenske belejringsskyts stod på det ubebyggede esplanadeområde mellem Helsingør by og fæstningsværkerne, og i beskydningen fra slottet mod belejrerne kunne det ikke undgås, at også byen led overlast. Billeder viser, at de karréer, der lå nærmest slottet blev mere eller mindre ødelagt: Slottets mandskab led betydelige tab, og den 5. september kom det til et mytteri, der ledte til, at slottet og befæstningen overgav sig til svenskerne den følgende dag. Det skete på en måde, der gav anledning til rygter om forræderi.

Det er reelt den eneste regulære krigsbegivenhed i Nordsjælland, der herefter gled over i en regulær svensk besættelse.

Besættelsen

Ligesom Nordsjælland før 1658 havde været

kongernes domæne, blev området også som besat domineret af den svenske kongefamilie: Den svenske dronning Hedvig Eleonore residerede frem til december 1659 på Kronborg og Frederiksborg Slot, og da store dele af landsdelen i øvrigt blev henlagt til underhold af de fornemste svenske stormænd, bl. a. rigsadmiralen Karl Gustav Wrangel. Det betød, at Nordsjælland var underkastet en langt større kontrol og disciplin end mange andre besatte landsdele, der var tillagt mere eller mindre griske "landsknægt-typer", men derfor kunne besættelsen være slemt nok.

Der findes kun ganske få oplysninger om forholdene i og omkring det nuværende Frederiksværk og denne del af Nordsjælland. Men fra Slangerup findes et detaljeret regnskab over byens ekstraordinære udgifter i krigsårene, og det kan suppleres med oplysninger fra andre dele af Nordsjælland, hvor man i kirkebøger, tingbøger og beretninger af forskellig art kan få et indtryk af, hvorledes besættelsen forløb.

Den første plyndring

Når en hær i 1600-tallet kom til et område, varede det som regel nogle dage, førend besættelsesmagten fik organiseret sig. I denne periode herskede der mere eller mindre lovløse tilstande og særligt de menige soldater holdt sig ikke tilbage fra tyverier og andre overgreb. Vi har ikke efterretninger fra Nordsjælland om den første plyndring, der jo i sagens natur var "uorganiseret", men man har givetvis som andre steder måttet aflevere penge, tinkrus, sølvskeer og andet, som man ikke havde nået at få skjult, inden fjenden kom.

Brandskat

I ældre tiders krigsførelse var det blevet skik, at en besættelsesmagt havde ret til at brænde en by af, når den var blevet plyndret. Det var dog på mange måde uhensigtsmæssigt: Besættelsesmagten mistede muligheder for indkvartering og proviantering, og civilbefolkningen mistede hus og hjem og blev måske drevet til modstand. Så

Den første plyndring.

man afløste den uhensigtsmæssige afbrænding med en passende pengeydelse, brandskatten, som blev opkrævet, når fjenden kom til en by.

Slangerup blev mødt med et krav om at skulle betale 1.000 rdlr. i brandskat til svenskerne. Det mente man nu ikke at kunne betale, og bystyret indledte derfor en forhandling med svenskerne, der lod sig nøje med 400 rdlr., men det kunne nu være hårdt nok for den lille by. Til sammenligning kan anføres, at den langt mere folkerige Helsingør måtte udrede 4.000 rdlr.

Med brandskatten betalt begyndte så den dagligе besættelse.

Salvegardeordningen

På helt lokalt plan kunne civilbefolkningen købe sig til en beskyttelse, der kunne sikre mod overgreb fra strejfkorps og kriminelle bander. Det foregik på den måde, at en landsby, en herregård eller en gruppe bønder sluttede sig sammen og forhandlede med den styrke, der havde besat området, om en særlig beskyttelse. Man kunne købe sig til et "salvegardebrev", der så kunne forevises, når uvedkommende forsøgte at tage

sig til rette, og man kunne købe sig til en "salvegarde" i form af en eller flere soldater, der fungerede som beskyttelsesvagter.

For nogle få år siden blev der foretaget en undersøgelse af salvegardeordningen i Ølstykke Herred, der viser, at systemet var ganske udbredt, og at ordningen faktisk sikrede mod uautoriseredes overgreb.

Salvegardesoldaten var oftest menige soldater og afspejlede den brogede sammensætning af datidens hære, der langt fra var "nationale", men bredt sammensat med folk fra snart sagt hele Europa. Effektiviteten af salvegardeordningen stod og faldt med soldatens tjenstvillighed. Nogle steder nævnes det direkte, at han havde opført sig værre end de folk, han skulle beskytte imod, andre steder roses han for sit arbejde med at beskytte befolkningen og genfinde stjålet gods.

Salvegarden fik ofte en tæt kontakt til de lokale, og det forekom, at de var vellidte: I Snostrup kirkebog karakteriseredes! præstens og sognets salvegarde Claus Jørgen von Einingen" (? ulæseligt efternavn) som en "god, gudfrygtig og erlig karl". Det hændte også, at salvegarden optrådte som fadder for børn af danske piger. Det gjaldt Claus Jørgens afløser Hans Olufsen, der i 1660 var fadder for Anders Hansens datter Lukse i Lille Rørbæk. Andre blev udlagt som barnefædre. Det gælder således Karen Jørgensdatter i Gundsømagle, der i 1660 udlagde salvegarden Peder Olsen som far til sin lille datter Kirsten.

Tilhørsforholdet kunne blive så stærkt, at enkelte blev hængende i Danmark efter krigen og giftede sig med deres danske piger.

Men det kunne også gå galt for den, der fik en salvegarde. Det er der et eksempel på fra Karlebo: Her skød salvegarden Anders Eriksen den lokale præst Christen Bircherod. Et senere sagn vil vide, at mordet skete, mens præsten stod på prædikestolen, men den historie har ikke holdt til en nærmere prøvelse, om end myten er svær at aflive: Allerede i 1939 afdækkede Bjørn Kornerup den rigtige historie: Anders Eriksen og kromanden i Karlebo, der var hans logivært, havde siddet i præstegården og drukket tæt, da Anders Eriksen bad præsten om få sin menighed til at tale pænt til ham. Men det ville præsten ikke høre tale om: Han blev i stedet meget ophidset og forsøgte at kaste et ølkrus i hovedet på Anders. De blev dog skilt ad, og Anders gik hjem til kroen, ledsaget af sin vært. Senere på aftenen havde Christen Bircherod imidlertid opsøgt Anders og bevæbnet med sten havde han forsøgt at overfalde ham, så salvegarden i selvforsvar havde skudt præsten!

Episoden kan således henføres til en af de utallige voldsepisoder, som 1600-tallets tingbøger er så fulde af, men til historien hører, at Anders Eriksen blev i Danmark efter svenskernes evakuering i sommeren 1660, og senere på året faktisk blev hængt i Hørsholm! Man må håbe, at der har været andre forhold, der har spillet ind i dén henrettelse. Begivenheden i Karlebo viser, at salvegarderne blev inddraget i det daglige liv: Her blev han inviteret med, når landsbyens ledende folk var samlet i præstegården. Omvendt synes han åbenbart selv, at han blev dårligt behandlet af bønderne, der ikke havde "talt pænt til ham".

Det var givetvis ikke den letteste situation at være salvegarde og dermed repræsentant for en besættelsesmagt, der på forskellig vis greb dra-

Salvegarde indkvartering.

matisk ind i befolkningens liv. Det har krævet en stor psykologisk sans, og blot et enkelt fejltrin kunne få fatale følger.

Indkvartering

En af fordelene for besættelsesmagten ved ikke at brænde byer og landsbyer af var naturligvis, at man kunne bruge dem til indkvartering af tropper, og overalt lå der styrker, der skulle administrere området. I Slangerup lå således fra september 1658 til marts 1660 den svenske kongens staldetat og vognpark med 121 heste og 44 kuske med staldmester, fodermarskal og vognmester, hvilket kostede byen den nette sum af 13.000 rdlr. Desuden nævner regnskabet, at byen herefter havde hyppige indkvarteringer for kortere perioder af korps, der rejste frem og tilbage mellem Sverige og det centrale Sjælland. Beliggenheden på den vigtige rute mellem Roskilde og Helsingør var ikke heldig.

Efter den mislykkede storm på København fik Slangerup – ligesom Roskilde og Køge - indkvartering af kvæstede soldater: Allerede den 12. februar blev der lagt 30 sårede drabanter i byen. De havde 30 tjenere med sig og yderligere 50 heste. Man fik også tildelt 50 sårede bådsmænd. De sårede lå i byen frem til maj, hvad der så end skete med dem senere, og de kostede slangerupperne hele 900 rdlr. i forplejning og bartskærerløn.

Proviantering

Det var en besættelsesmagts klare mål at gøre besættelsen "udgiftsneutral" ved at lade befolkningen i det besatte område finansiere udgifterne til ikke blot administrationen af besættelsen, men også hele krigsførelsen. Igen er regnskabet fra Slangerup oplysende: Til udgifterne til de indkvarterede hørte naturligvis også fuld forplejning. Det kan være, hvad det var, men man skulle også afgive store mængder af korn, mel og øl til den fjendtlige hær andre steder, hvor koncentrationen af soldater var så stor, at man ikke lokalt kunne magte den opgave. Det var først og fremmest leverancer til de svenske belejringsstyrker foran København og til hofholdning og garnison i og omkring Helsingør.

Slangerupregnskabet er fuld af opgørelser over sådanne ydelser: Alene i august 1658, altså da besættelsen var ny, krævede svenskerne 12.500 pund brød og 66 tønder øl, 6 tønder salt leveret til belejringshæren foran København.

Mere specielt ønskede svenskerne i november samme år leveret 139 par sko til soldaterne. Uheldigvis var der kun én skomager i Slangerup, så man måtte købe skoene i Roskilde for

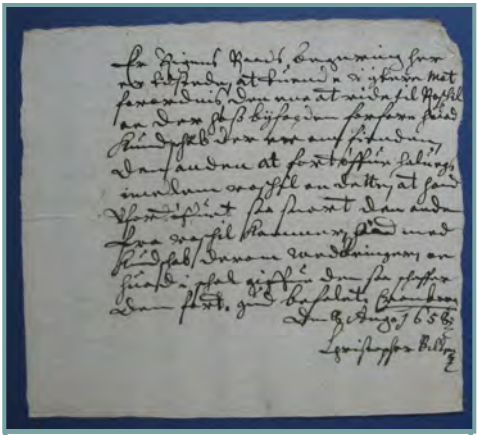

Vognvægt seddel.

Udskrivning af bønderkarle.

sammenlagt 150 rdlr.

I december samme år måtte man i Slangerup afgive 5 gode stærke heste med seletøj og skagler m.v. for en værdi af 150 rdlr.

Udskrivninger

Fra udskrivninger af proviant er der ikke langt til udskrivning af mandskab. Selvom man i 1600-tallet opfattede det nationale tilhørsforhold anderledes end senere, så blev de udskrevne karle ikke opfattet som egnede som soldater i svenskernes felttog i Danmark. Derimod kunne de frigøre soldater på andre fronter. Slangerup blev den 15. september 1658 og igen den 5. marts 1659 brugt som samlingsplads for tvangsudskrevne danske bønderkarle. Der var tale om tvang, for de blev bevogtet af svenske ryttere, der kostede den lille købstads indbyggere 500 rdlr. i fortæring til vagterne (og måske også karlene?).

Den ene af disse transporter kan følges på vej: Det var de 120 mand, der var samlet den 15. september. Den blev i begyndelsen af oktober udskibet fra Helsingør på skibet "Johannes", for at sejle til Pommern og muligvis videre til Livland. Skibet blev benyttet af Karl Gustav Wrangel, der desuden ville føre bytte til en værdi af 50.000 rdlr. til sine godser i Pommern. Han havde en betroet mand som leder af skibet. Han hed Jacob Dannefer, og var født på Møen. Da skibet blev forsinket på grund af dårligt vejr, lykkedes Dannefer i ventetiden at aftale et mytteri med nogle af karlene. De ventede dog til skibet var nået ud for København. Da overmandede man den svenske besætning og dræbte kaptajnen, hvis lig blev smidt i Øresund. Herefter sejlede man ind til København, hvor man med glæde tog imod dette tilskud af friske folk, Så heldige var den anden sending ikke, og flere andre udskrivninger har rimeligvis skabt menneskelige tragedier for dem, der blev sendt til de fjernere egne af de store svenske rige. Målet var først og fremmest Pommern og de baltiske lande, og mange er givetvis ikke kommet hjem igen.

Fra Kronborg Len, der omfattede den nordøstlige del af Nordsjælland kendes tre runder af tvangsudskrivninger blandt bønderkarlene.

Tvangsarbejde på voldene.

Tvangsarbejde

Efter den mislykkede storm på København i februar 1659, satte svenskerne sig fast i de danske provinser, og på Sjælland påbegyndte de en befæstning af en række udvalgte steder. Særligt de store befæstningsarbejder omkring Kronborg kunne mærkes over hele Sjælland, hvor bondebefolkningen måtte stille med arbejdsfolk for 4 til 6 uger ad gangen. De skulle medbringe egen proviant og helst også skovl eller spade.

I sommeren 1659 og i det tidlige forår 1660 var der således flere hundrede danskere i sving ved de svenske befæstningsarbejder. Særligt forholdene i og omkring Kronborg syntes at have været barske: Således fortæller Anders Mathiesen Hjørring i sit diarium fra krigen, at tvangsarbejderne blev stuvet sammen i uopvarmede stalde og så tæt, så mange døde om natten. Desuden hævdede han, at de heller fik ikke vådt eller tørt i den tid de arbejdede. Hjørring udsagn kan ikke bekræftes fra andre kilder, og kirkebøgerne er påfaldende tavse, men at det ikke har været nogen loppetjans at arbejde på Kronborgs fæstningsværker, er næppe nogen urimelig påstand. I Snostrup kirkebog nævnes det, at Peder Børgesen døde i 1659 af "hug og slag, som han fik af nogle bønder i Helsingør". Omstændighederne lader sig ikke udrede nærmere, og dødsfaldet kan have en anden årsag end tvangsarbejde for svenskerne, selvom det kan være den ydre anledning.

Fæstningsarbejderne omkring Kronborg var lagt meget vidtløftigt an fra svensk side, hvor man havde fået ingeniørofficeren Erik Dahlberg til at lægge en helt ny befæstning mellem slottet og byen. Uheldigvis krævede det ekspropriation af en række karréer i Helsingør, og mange huse, der ikke var blevet ødelagt under belejringen af slottet i 1658, blev nu revet ned til grunden. Helsingør mistede derved ca. ¼-del af sit gamle byområde med en række fornemme huse.

Slangerup blev i juli 1659 afkrævet 25 stærke karle til arbejdet ved Kronborgs befæstning, og dem underholdt man med proviant m.v. fra 23. juli 1659 til 17. januar 1660. Da havde man klaget så meget, at antallet blev nedsat til 16, men så skulle man også stille med nogle håndværkere (tømmermænd, smede, murere m.v.), som man måtte betale frem til 8 dage efter fredsslutningen. De kostede byen 1.500 rdlr., og karakteriseres som "en af de værste plager".

Modstand

Det er klart, at de ulykker, som civilbefolkningen således blev påført, måtte vække modstand i befolkningen: Det er omtalt, at salvegarden Anders Eriksen ikke var vel lidt af folk i Karlebo, og man har næppe heller nogen steder taget mod besættelsesmagten med åbne arme.

Allerede i august 1658 høres fra svensk side om modstandslommer i Nordsjælland: Karl Gustav Wrangel nævner således, at der i skovene i Kronborg Len var flere hundrede partisaner. Lad tallet være overdrevet og udtryk for bekymring for tilstanden det nybesatte område. Det er et faktum at der i Nordsjælland var en modstand mod svenskerne, og at den i modsætning til andre steder havde gode muligheder for at ope-

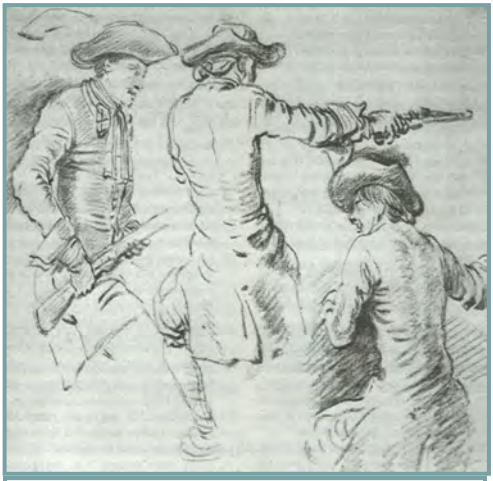

Modstand.

rere, da den fik støtte fra København.

Menigmand kunne nu i et vist omfang generere fjenden på forskellig måde uden at deltage i en organiseret gruppe: Anders Mathiesen Hjørring nævner i sit "Leyers Dagsværk", at bønderne kunne bage brødet, på en sådan måde, at det så færdigbagt ud, men reelt kun var bagt halvt igennem, og mangen soldat, måtte erfare, at klægt brød ikke er en god spise! Blev brødet ikke fortæret med det samme, men henlagt i magasiner, begyndte det hurtigt at mugne og måtte så kasseres. Hjørring fortæller også, at man kunne brygge øllet, så det hurtigt blev fordærvet og måtte smides ud.

Er disse metoder blevet brugt, så har det været en sabotageform, der ikke har kunnet opretholdes ret længe, da svenskerne jo ville kunne spore, hvem der leverede de fordærvelige varer.

Fra krigen findes flere vidnesbyrd om, at befolkningen gjorde oprør mod besættelsesmagten: Således var der på Smørumnedrekanten et sagn om, at 18 svenske ryttere var blevet overfaldet af de lokale bønder med økser og høtyve, efter at de havde foretaget ganske voldsomme plyndringer. Sådan en historie kan man jo godt fortælle mange år senere, men i 1912 fik man syn for sagn, da man fandt skeletter af 10 personer fra Karl-Gustavkrigene, der var blevet dræbt med øksehug og stik. Senere har man fundet flere skeletter. Sagnet havde således en historisk kerne, selvom det ikke kan bekræftes fra de skriftlige kilder.

Henrik Gerner.

Centralt i den organiserede modstand mod svenskerne stod de danske ridefogder Lorenz Tuxen, Hans Rostgaard og Hans Madsen på slottene i Hørsholm, Kronborg og Frederiksborg. Særligt Lorenz Tuxen synes at have været en førende "sabotør", der havde en lille modstandsgruppe bag sig, der fornaglede svenske kanoner, stjal svenske brevkister og forberedte større aktioner.

Tuxen og Rostgaard var involveret i Kronborgsammensværgelsen, der er det bedst kendte forsøg på at imødegå den svenske besættelse: Det ville naturligvis være en enorm militær og moralsk gevinst, om man kunne generobre Kronborg, og i løbet af sommeren 1659 lykkedes det fra København at få organiseret en sammensværgelse i Nordøstsjælland for at opnå dette formål. Man fik ingeniøren Oluf Steenwinkel med i gruppen: Han arbejdede for svenskerne ved de store fæstningsarbejder, og også flere borgere i Helsingør var inddraget. Desuden var en engelsk officer, der lå på Kronborg, og præsten i Birkerød Henrik Gerner med i sammensværgelsen.

Planen var, at man lade en vogn med proviant køre galt på broen ind til Kronborg og dermed skabe forvirring blandt den svenske besætning. De mange danske arbejdere ved værkerne skulle så være parat til at overmande svenskerne, så man kunne overtage slottet. Det krævede imidlertid mange involverede, og planen blev røbet til svenskerne, der var noget chokerede over, hvor udbredt konspirationen havde været.

Gerners Lænke nu i Birkerød Kirke.

Oluf Steenwinkel blev henrettet uden for Svingelport i Helsingør, men Henrik Gerner blev trods en dødsdom indespærret på Kronborg frem til fredsslutningen i 1660. Som et synligt bevis ses i Birkerød Kirke stadigvæk hans lænker fra fængselsopholdet.

Foruden Gerner fængsledes flere andre af de involverede.

Det lykkedes dog Hans Rostgaard at fingere et morderisk overfald i Danstrup Hegn, hvor der endnu ses en mindesten for begivenheden, og han slap til København. Lorens Tuxen blev tilbageholdt af svenskerne, der mærkværdigvis ikke opdagede hans medvirken i sammensværgelsen, og han blev derfor løsladt. Han foretrak dog at søge beskyttelse i København, men han havde stadigvæk en betydningsfuld rolle i modstandsarbejdet i Nordsjælland.

Opdagelsen af Kronborgsammensværgelsen lagde naturligvis en dæmper på den store lokale modstand mod svenskerne. I det sene efterår 1659 blev svenskernes greb om de besatte områder svækket som følge af generobringen Fyn: Fra København kunne man således foretage en række kommandoraids ud i det besatte Sjælland. I decembernat 1659 sendte man en 12-15 ryttere i både op langs kysten til Humlebæk-Nivå, hvorfra de gik gennem skovene op til Sparepenge ved Frederiksborg Slot. Her stod Karl Gustavs livheste opstaldet. Det lykkedes at overmande de svenske vagter, der blev slået ihjel, og få fat i hestene, hvorefter man red uhindret ind mod København. Her lykkedes det at komme ind i byen med hestene. Dette vovelige foretagende synes Lorens Tuxen at have været bagmanden for, da der i hans papirer i Rigsarkivet findes en regning på 80 rdlr. for "aktionen på Sparepenge".

Dette togt gik åbenbart så godt, at man – dumdristigt synes det – i januar 1660 lod en gruppe ryttere ride fra København mod Roskilde, hvor man overfaldt de intetanende svenskere, dræbte så mange som man kunne, tog deres bytte med sig og derefter red uhindret tilbage til København igen.

Alt i alt må man dog betegne den slags aktioner og modstanden i øvrigt som spredt fægtning uden større betydning for krigsførelsen, ganske som tilsvarende modstand i andre krige og besættelser. Men blot truslen om modstand kunne naturligvis binde tropper lokalt, så de ikke blev sat ind på de mere centrale krigsskuepladser.

Freden

Efter Karl Gustavs pludselige død den 13. februar 1660, svandt den svenske interesse for at fortsætte krigen, der derfor endte med freden i København den 27. maj samme år. Fredsaftalen fastlagde, hvorledes evakueringen af de svenske tropper i Danmark skulle gå for sig. Det drejede

sig om frigivne fanger fra Fyn og regulære svenske tropper fra Lolland, Falster, Møn og Sjælland. Det blev fastsat, at evakueringen skulle ske over Helsingør. Havde man nu i Nordsjælland troet, at krigens trængsler var forbi, så blev man slemt skuffet. De gode slangeruppere måtte derimod opleve, at byen blev genstand for gennemmarcher med overnattende soldater og ryttere med deres heste og bagage i hidtil udset omfang. Det kostede byen 800 rdlr, og ødelagte markerne omkring byen, hvor de svenske heste ikke havde ladet et græsstrå blive tilbage, som man skrev. Den 25. juli var det slut, da blev den sidste svenske soldat sejlet over til Skåne, og Danmark var atter frit..

Efter krigen forsøgte man at få et overblik over krigens ødelæggelser, og i de jordebøger, man optog i slutningen af 1660 og begyndelsen af det følgende år, kan man se det uhyggelige resultat af to års svenske besættelse:

I et tingvidne på gårde, der var lagt til Frederiksborg Slot kan man se, hvordan landet var hærget:

I Ølstykke Sogn var 10 af 20 gårde øde, i Snostrup Sogn 4 ud af 8. Derimod var "kun" 6 af 20 gårde i Strø Sogn, og endnu bedre så det ud Sigerslevvester Sogn, hvor 1 ud af 12 var øde og i 4 ud af 42 i Lille Lyngby Sogn. Forskellene var store fra sted til sted, og der må erkendes, at der var hjørner af landet, hvor krigens ikke havde kunne mærkes så markant som andre steder. I særlig grad var Københavns omegn hærget, ligesom man kan følge et ødelæggelsens spor langs de store transportkorridorer. Det kunne som omtalt mærkes i Slangerup, hvis udgifter til besættelsen løb op i 28.000 rdlr.

Alt i alt forestod en stor administrativ opgave få landet på fode. Hertil kom, at staten skulle finansiere de udgifter, man havde haft under krigen, og finde indtægter til dækning af en reorganisering af hær og flåde, så man undgik en ny 7. august. Der blev derfor indkaldt til et stændermøde i København i september-oktober måned 1660. Det endte med, at stænderne overgav kongen ansvaret for en reform af statsstyret, og kongen valgte - måske overraskende for nogle - at indføre enevælden. Som regeringsform lykkedes det på forbløffende kort tid at skabe en effektiv administrativ struktur, der løste de mest presserende opgaver, og hvis grundlæggende træk blev udgangspunktet for det moderne samfund, vi kender i dag. I bund og grund er vores samfund på ruinerne efter 2. Karl Gustav-Krig.

Fredshusene.

Bjørn Westerbeek Dahl.

Billederne stammer ikke fra samtiden, men er medtagne for at illustrere stemningen under besættelsen.

Kilder: Finn Askgaard og Gunnar Olsen: En kamp for livet. 1959; Gurli Thuneby: Løskøbt fra krigsterror? 2004; Anders Mathiessen Hjørring: Leyers Dagsværk, Gammel Kongelig Samling 2683-4, Håndskriftafdelingen, Det Kongelige Bibliotek (under udgivelse); Slangerupregnskabet i Rigsarkivet. Rentekammeret. 214.31, læg 14. Diverse kirkebøger www.arkivalieronline.dk.

En tur i Frøslev blev tak for hjælpen.

Her kommer så en artikel som skildrer en begivenhed under den seneste Besættelse af Danmark 1940-1945. Nikolaj Mortensen har været i arkiverne og beskriver, hvordan nogle danskere samarbejdede med besættelsesmagten præcis som man gjorde under besættelsen 1668-1670. Danmark var i første omgang besat af svenskere og nu i sidste omgang af tyskere.

Under den tyske besættelse af Danmark udstedte den 24-årige kommuneassistent Egon Grau i september 1944 et falsk legitimationskort for at hjælpe en mand, der sagde, at han var eftersøgt af det tyske politi. Han faldt i en fælde. Få dage senere var Egon Grau arresteret af Gestapo og ført til Hillerød. Her blev Egon Grau tortureret og via Vestre Fængsel sendt til Frøslev lejren i Sønderjylland.

Politikreds

Nr. 8

Legitimationskort
for
danske Statsborgere.

Navn Ester Erna F. Konradsen

Stilling Husmoder

Bopæl Vognmandsgade 5, Fr.værk.

Født d. 25/8 1907 i København

Indehaverens Underskrift Ester Konradsen

Frederiksværk Folkeregister

d. 20/7 1944.

E. Grau.

Kortet skal altid medføres.

O. O. B. & Co.

Hvordan kunne det ske?

En 34-årig tidligere Falck mand, Koch Petersen, var blandt de indsatte i Hillerød arrest i september 1944. Han var ved en dansk domstol i august 1944 blevet idømt 2½ års fængsel for indbrud og brandstiftelse. Ifølge dommen skulle han også være afholdende i tre år efter afsoning af sin fængselsstraf.

I arresten fortalte Koch Petersen en medfange, at han kunne give Gestapo interessante oplysninger, hvis han til gengæld kunne slippe ud af arresten. Medfangen lod dette gå videre til Gestapo, som straks mødte op i arresten for at høre nærmere om dette tilbud. Gestapo traf dog ikke Koch Petersen, da han netop var blevet indlagt torsdag den 21. september 1944 på Centralsygehuset i Hillerød med mindre kvæstelser efter fald ned ad en trappe i arresten.

Gestapo kunne dog heller ikke finde Koch Petersen på Centralsygehuset; han var stukket af om natten efter sin indlæggelse. Gestapo søgte også efter Koch Petersen hjemme hos hans kone og fortalte hende, at de ikke ville ham noget ondt. Koch Petersen tog så kontakt til Gestapo og fortalte, at man i Frederiksværk kunne få falske legitimationskort. Det aftaltes, at Koch Petersen skulle prøve dette.

I Frederiksværk.

Mandag den 25. september 1944 tog Koch Petersen til Frederiksværk for at skaffe sig et falsk legitimationskort og henvendte sig til en bekendt, der var tjener. Tjeneren lovede at hjælpe Koch Petersen og bad ham om at komme tilbage senere på dagen.

I mellemtiden gik Koch Petersen på indkøb efter cigaretter i Bjørnsbæk-Olsens købmandsforretning, Nørregade 8, hvor en ekspedient, Knud Mathiasen, sagde, at tobak kun blev solgt til faste kunder. Koch Petersen fortalte, at han var eftersøgt af tyskerne og foruden cigaretter også havde brug for et falsk legitimationskort. Ekspedienten tilbød at hjælpe og tog hen til rådhuset, hvor en medarbejder, Sigfred Larsen, lovede at skrive et legitimationskort.

Koch Petersen vendte tilbage til tjeneren, som i mellemtiden gennem en kontakt på rådhuset, Magnus Hansen, også havde ordnet, at Koch Petersen kunne få et nyt legitimationskort. Således havde han fået hjælp til at skaffe sig et falsk legitimationskort fra to forskellige personer. Nu drog Koch Petersen så til rådhuset, hvor kommuneassistent Egon Grau udstedte et legitimationskort til ham på opfordring af Magnus Hansen. Koch Petersen havde taget et foto med af sig i Falck uniform.

Han fik først legitimationskort med dette billede, men han blev bedt om at komme igen med et andet foto, hvor han ikke var i uniform. Koch Petersen gik så til fotograf og fik taget billede i civil og tog hjem til Hillerød.

Tirsdag den 26. september kom Koch Petersen igen til Frederiksværk og hentede sit falske legitimationskort hos Egon Grau på rådhuset. Koch Petersen vendte igen tilbage til Hillerød, hvor han afleverede det falske legitimationskort til Gestapo.

Bjørnsbæk-Olsens købmandsforretning i Nørregade i 1940'erne i dag Expert.

Legitimationskort: Indført efter krav af den tyske besættelsesmagt i 1941 i store dele af Jylland; fra 1.august 1944 skulle alle danskere have legitimationskort. De blev udstedt af folkeregisteret på rådhuset i de enkelte kommuner.

Gestapo (Geheime Staatspolizei = 'hemmelige statspoliti'): Det nazistiske Tysklands politiske politi. Det skulle bekæmpe politiske modstandere og jøder og var ansvarligt for driften af koncentrationslejrene.

Frøslev lejren: Tysk interneringslejr åbnedes i august 1944 i Frøslev Plantage tæt ved den dansk-tyske grænse. Lejren skulle bl.a. forhindre yderligere deportationer til Tyskland. Frøslev lejren var under tysk kommando, men en dansk ledelse tog sig af forplejning og sundhedstjeneste .

Egon Grau anholdes og interneres i Frøslev lejren.
Torsdag den 28. september kom en dansktalende mand til Egon Grau på rådhuset. Han henviste til en Falckredder, som havde fået et falsk legitimationskort og bad om også at få et. Grau var lidt betænkelig, men aftalte dog at møde manden udenfor rådhuset. Manden hed Vilh. Olsen og var ansat hos Gestapo i Hillerød. Da de fulgtes ad til banegården, blev Grau for alvor mistænksom og prøvede at slippe bort, men det lykkedes ikke, da der dukkede en tysker op. Egon Grau blev anholdt og ført til Gestapos hovedkvarter på Teknisk skole i Møllestræde i Hillerød. Her blev han udsat for tortur i form af prygl med læderrem af tyskeren og med et stykke gummikabel af Vilh. Olsen.
Egon Grau deltog også på anden måde i modstandskampen. Han opbevarede våben i sit værelse på pensionatet, hvor han boede. Lykkeligvis blev alle våben flyttet til en anden adresse et par dage, før Gestapo arresterede ham. Gestapo fik aldrig noget at vide om disse våben. Ved at læse et stykke papir på hovedet under forhøret fandt Egon Grau ud af, hvad Gestapo vidste om ham, Så han blev aldrig anklaget for andet end det med legitimationskortet.

Egon Grau 1945

Egon Grau blev herefter indsat i Vestre Fængsel i København, indtil han den 27. oktober 1944 blev overført til Frøslev lejren og indsat i barak H 11, stue 9. Herfra kom Egon Grau til Sverige i april 1945. Først den 18. maj 1945 kom Egon Grau hjem til Frederiksværk. Han fik en varm modtagelse på banegården med overrækkelse af blomster og hurraråb. Senere afholdt kollegerne en festlighed på rådhuset med taler, sange, gaver og blomster. Efter en uges ferie hos familie i Brønderslev genoptog Egon Grau sit arbejde på rådhuset. I december 1945 flyttede Egon Grau fra Frederiksværk til Nordjylland, hvor han fortsat var i kommunal ansættelse, til han gik på efterløn i 1979.

Koch Petersens videre skæbne.
Under besættelsen blev Gestapos telefoner aflyttet i Helsingør af Karl Otto Bakowski, en tysker, der på flugt for nazismen var indvandret til Danmark allerede i 1933. Han noterede oplysninger, som gik videre til modstandsbevægelsen. Derfor

Centralkartoteket: Kartotek over de personer, der skulle interneres efter befrielsen; udarbejdet fra sommeren 1944 af et arrestationsudvalg nedsat af Danmarks Frihedsråd. Oplysningerne indhentedes af det illegale politi, modstandsgrupper og lokalkomiteerne rundt om i landet. Ved befrielsen den 5. maj 1945 rummede det ca. 40 000 navne.
Stikker: Person, der mod betaling angiver andre til politi eller anden myndighed; især anvendt om danskere, der virkede som agenter for tyskerne under besættelsen.

kunne modstandsfolk advares mod planlagte anholdelser og derudover blev navne på stikkere og lignende sendt til Centralkartoteket.
Nedenstående er kopi af Bakowskis aflytning af samtale fra Gestapo i Hillerød fredag den 6. oktober 1944 kl. 15.15 om Koch Petersen:

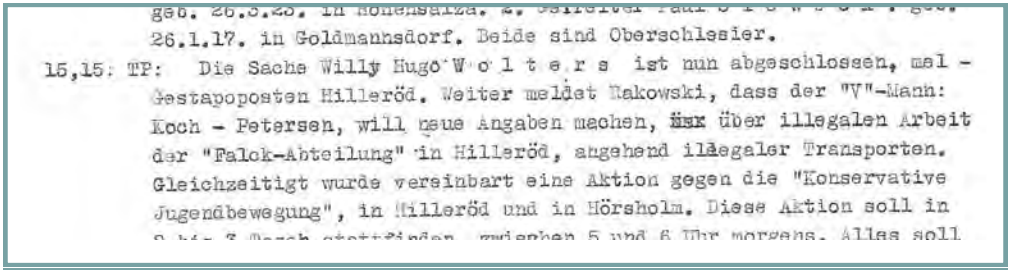
geb. 26.3.23. in Hohensalza. 2. Gefreiter Paul [illegible] geb.
26.1.17. in Goldmannsdorf. Beide sind Oberschlesier.
15,15: TP: Die Sache Willy Hugo W o l t e r s ist nun abgeschlossen, mel - Gestapoposten Hilleröd. Weiter meldet Rakowski, dass der "V"-Mann: Koch - Petersen, will neue Angaben machen, über illegalen Arbeit der "Falck-Abteilung" in Hilleröd, angehend illegaler Transporten. Gleichzeitigt wurde vereinbart eine Aktion gegen die "Konservative Jugendbewegung", in Hilleröd und in Hörsholm. Diese Aktion soll in [illegible] stattfinden, zwischen 5 und 6 Uhr morgens. Alles soll

Kopi af Bakowskis aflytning af rapport fra Gestapo chef Rakowski i Hillerød fredag den 6. oktober 1944.

I beskeden om Koch Petersen rapporterer Gestapo chef i Hillerød Rakowski, at meddeleren Koch Petersen vil komme med nye oplysninger om illegalt arbejde på Falck-stationen i Hillerød vedrørende illegale transporter.
Samme dag gik denne oplysning om Koch Petersen videre til modstandsbevægelsens Centralkartotek, som oprettede kartotekskort for Koch Petersen som Gestapo stikker ('V-mand' = Vertrauensmann) der 'gør Angivelser om illegalt Arbejde hos Falck i Hillerød'.
På samme kort noterede Centralkartoteket den 23. november 1944 endnu en indberetning, denne gang fra en illegal politigruppe. På kortet blev noteret, at Koch Petersen var idømt 2½ års fængsel for indbrudstyveri og brandstiftelse og forment-

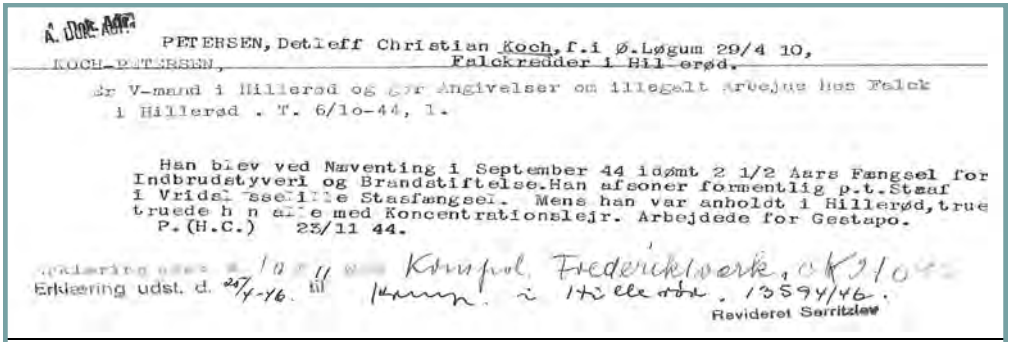
A. Dok. Adr.
PETERSEN, Detleff Christian Koch, f.i Ø.Løgum 29/4 10,
KOCH-PETERSEN, Falckredder i Hillerød.
Er V-mand i Hillerød og gør Angivelser om illegalt Arbejde hos Falck i Hillerød . T. 6/10-44, 1.

Han blev ved Næventing i September 44 idømt 2 1/2 Aars Fængsel for Indbrudstyveri og Brandstiftelse.Han afsoner formentlig p.t.Staaf i Vridsløsselille Stasfængsel. Mens han var anholdt i Hillerød,true truede han alle med Koncentrationslejr. Arbejdede for Gestapo.
P.(H.C.) 23/11 44.

Erklæring udst. d. 25/4-46. til Kompol. Frederiksværk, [illegible] i Hillerød. 13594/46.
Revideret Sørritzlev

Centralkartotekets kort på Koch Petersen er mærket "A. Dok. Adr.".
'A.' betyder, at oplysningerne er af en sådan art, at der er god grund til at overveje arrestation.
'Dok.' betyder, at der er dokumentarisk bevis for nazistiske tilbøjeligheder eller handlinger
"Adr." betyder, at vedkommendes adresse er kendt.

lig p.t. afsonede straf i Vridsløselille Statsfængsel. Desuden at han havde truet alle med koncentrationslejr, medens han sad i arresten i Hillerød, og at han arbejdede for Gestapo**.**

Koch Petersen atter i arresten

Efter Graus arrestation i Frederiksværk blev Koch Petersen sendt til Helsingør for at arbejde for Gestapo der. Men den 23. oktober 1944 blev han genkendt og arresteret af en fængselsbetjent, som var medlem af Helsingør kommunes vagtværn. Dermed blev Koch Petersen igen anbragt i dansk fængsel til afsoning af sin dom for tyveri og brandstiftelse. Den 12. december 1945 blev Koch Petersen benådet og prøveløsladt.

Koch Petersen arresteres og dømmes igen.

Tiden udenfor fængsel varede dog ikke længe. Egon Grau havde længe ment, at den mand, som han havde udstedt det falske legitimationskort til, ikke var stikker. Først da han kom hjem fra Frøslev lejren, fik han forelagt rygter om, at Koch Petersen havde haft sin gang hos Gestapo. Disse rygter førte til, at Egon Grau anmeldte Koch Petersen, som på den baggrund igen blev anholdt i januar 1946.

Koch Petersen blev stillet for retten i Hillerød, som i september 1946 idømte ham 6 års fængsel for angiveri. Han appellerede straffen til landsretten, som imidlertid i april 1947 forhøjede straffen til 10 års fængsel. Koch Petersen ansøgte om tilladelse til at appellere dommen til Højesteret, men dette blev ikke bevilget af Justitsministeriet. Kun sjældent blev stikkere straffet så hårdt, som Koch Petersen blev det. Ved retsopgøret efter besættelsen blev 297 stikkere dømt fængselsstraf for angiveri som eneste landssvigeriske forhold. Over halvdelen (55 %) fik 3 års fængsel eller mindre; kun 24 (8 %) fik fængsel i 10 år eller mere.

Lov Nr. 259 af 1. juni 1945 om Tillæg til Borgerlig Straffelov angaaende Forræderi og anden landsskadelig Virksomhed, § 12: 'Den, som ved Angiveri eller paa anden Maade har medvirket til, at nogen er blevet anholdt eller udsat for Anholdelse af tysk Myndighed eller nogen dermed samarbejdende Organisation eller Enkeltpersoner eller er blevet fængslet eller straffet i Henhold til de midlertidige danske undtagelsesbestemmelser, der er givet i tysk Interesse, straffes med Fængsel … '

Straffe for angiveri: Retsopgøret med landssvigerne: Beretning til Justitsministeriet afgivet af Det statistiske Departement, København 1958, Tabel VI, side 30: De ved endelig instans domfældte landssvigere fordelt efter forbrydelsens art og idømt straf m.v. ved endelig instans.

Frederiksværk borgere i tysk fangenskab under besættelsen

Kommuneassistent Egon Grau arresteredes den 28. september 1944 for at udstede falsk legitimationskort og kom til den tyske interneringslejr, Frøslev lejren, nær den dansk-tyske grænse i Sønderjylland.

Valsedrejer Karl Ejner Walther Jensen og **isenkræmmer Otto Jørgensen** arresteredes den 22. november 1944 og sendtes til koncentrationslejren Neuengamme, nær Hamborg, for deltagelse i modstandskampen.

Politibetjent Ernst Olsen blev taget på Politiskolen i København den 19. september 1944 i forbindelse med tyskernes opløsning af politiet og anbragt i koncentrationslejren Buchenwald nær Weimar, senere i Park Meusdorf ved Leipzig

Kilder:

Om de 4 Frederiksværkborgere, som blev interneret af tyskerne:
Jørgen Tved: De tændte lys. Udgivet af Frederiksværkegnens Historiske Forening. Forlaget Arbejderen, maj 2009. 204 s.

Egon Grau:

Assistent Grau vendt hjem. Nordsjællands Social-Demokrat, fredag den 18. maj 1945, side 5.
Vibeke Christensen, f. Grau. Personlig meddelelse. 2010
Frøslev lejrens Museum, fangedatabasen. Oplysninger fremsendt 25. august 2009.

Karl Ejner Walther Jensen:

Nikolaj Mortensen: Fra Frederiksværk til kz-lejren Neuengamme på grund af et punkteret bildæk. Prøven, 5. årgang, nr. 18, maj 2008, side 4-19.

Axel Otto Fritz Jørgensen:

Industrimuseet Frederiks Værk, Arkivet. Arkivfondsnummer A6.

Ernst Olsen:

Overlevede kz-lejren. Politibetjent Ernst Olsen blev i 1944 sammen med ca. 1800 andre danske politifolk sat i tysk koncentrationslejr: Frederiksværk Ugeblad/ Halsnæs Posten, tirsdag den 11. april 1995, side 18-19.

Om modstandsbevægelsens telefonaflytning og Centralkartoteket

Krigens mest eventyrlige Historie i Helsingør. Helsingør Social-Demokrat, lørdag den 2. juni 1945, side 1-2.
Afskrift af telefonaflytning af Gestapo i Helsingør (Wisborg) fra 6.8.1944-14.1.1945. Rigsarkivet, Stockholmarkivet XVIII b/V1: Det tyske politi
Eli Fischer-Jørgensen & Jens Ege: Interneringskartoteket: Om Carsten Høeg og hans gruppe under besættelsen. Kbh.: Museum Tusculanum, 2005.

Om stikkeren Koch Petersen.

Falck-manden fik 2½ Aars Fængsel: Frederiksborg Amts Avis, søndag den 27. august 1944, side 6.
Gestapo-Tolk fra Rungsted vidner i Hillerød: Frederiksborg Amts Avis, fredag den 8. februar 1946, side 4.
Koch Petersen seks Aar i Fængsel for Angiveri. Frederiksborg Amtstidende, nr. 212, 108. Aargang, torsdag den 12. september 1946, side 1.
Koch Petersen, Hillerød fik seks Aars Fængsel. Den tidligere Falckmand fik sin Dom i Aftes efter langvarigt Retsmøde: Frederiksborg Amts Avis, torsdag den 12. september 1946, side 1-2.
Kock Petersen fra Hillerød fik sin Straf forhøjet. Hillerød Særrets Dom paa 6 Aar blev til 10 Aar ved Landsretten: Frederiksborg Amts Avis, torsdag den 30. april 1947, side?
Udskrifter af Dombog for Hillerød Købstad med Frederiksborg Birk og Dombog for Østre Landsrets VIII afdeling.

Nikolaj Mortensen, Carolinevej 26 st. tv., 2900 Hellerup.
E-mail: nimo@dadlnet.dk

TIL PINSEFEST I GAMLE DAGE.

I denne artikel fortælles der om gamle nordsjællandske pinsefester i den grønne skov, men det er blevet til en skildring af, hvordan glade unge mennesker morede sig i tiden før, der var noget der hed radio og fjernsyn. Læsere der er blevet lidt op i årene, vil nok nikke genkendende til deres egen ungdom. Artiklen stammer fra en kronik fra Frederiksborg Amts Avis den 13. maj 1967 skrevet af forfatteren Dagny Galler, Humlebæk.

Ingen tid var for mig så skøn som pinsetiden i min barndomsegn. I de nu snart fjerne dage, hvor jeg var ´barn og ung pige. Oh, min fredelige, vidunderlige barndomsegn, dengang aldeles uberørt af den moderne tids ting.

Højt elskede jeg pinsesalmen: "I al sin glans nu stråler solen", solen der kaldte alle havens blomster frem. Tulipaner i de skønneste farver, jeg kendte og beundrede hver blomst i dens korte blomstringstid… af alle blomster blomstrede ingen så bedårende som pinselilje-

rne, hvis hvide hoveder i tætte klynger kransede havens bed. Ja, denne pinseduft, biers summen over blomsters vellugt og ynde, brummende jubeltoner for den søde nektar, de drak, mens solen lyste i de små brunligt gyldne vinger. Ja, og lindeduften fra det nære lysthus, for ikke at glemme syrenhækkenes duft.

Hvor verden var vidunderlig i al sin strålende pinseglans.

På mit værelse havde jeg to store lyse glasvaser med røde valmuer, konfirmationsgave fra farmors søster Sidse i Ramløse bakker. De stod fyldte med syrener, og fyldte mit værelse med deres herlige duft. I den sov jeg ind, og i den vågnede jeg op. I kaprifoliernes blomstringstid har jeg, har jeg så vidt muligt stadig et par stykker på mit natbord. Dengang, i de gamle dage, holdt naturen sandelig sin pinsefest i blomstervirket smykke, og det forekom mig, at alle jeg kendte, som jeg selv frydedes, som den gamle salmedigter udtrykte det: " Og hjertet holder pinsefest, med mark og vang og skove".

Pinsen 1913 glædede jeg mig meget til. Jeg var lige blevet konfirmeret og skulle have besøg af en københavnsk kusine, Gudrun, i den meget voksne alder af 18-19 år. Hun skulle tage med toget til Helsinge station. Jeg gik hende nogle kilometer i møde. Sikken et dejligt møde. Hun var i fint pinsesnit, hvid kjole med mange flæser og blomstret skørt. Hatten hun havde på, var et helt lille eventyr af lyst strå med blomster og silkebånd i skærfets farve, og vi var begge i livsaligt pinsehumør.

Kender du den sidste nye? spurgte hun. (Sidste nye kaldte man det, når der var kommet en sang frem, der rigtig slog an. – Vi havde dengang f. eks. kåret Skamlingsbanken og Jens vejmand). Nej, det mente jeg ikke, vi levede jo langt ude på landet og yderst stilfærdigt på sin vis, radio og fjernsyn havde vi end ikke drømt om. Skærød mejeri, var det eneste sted i mange kilometers afstand, hvor der var telefon. Den måtte alle andelshaverne til gengæld låne. Jeg var ikke særlig glad, da jeg en dag blev sendt op på mejeriet for at ringe til København for mor og far. Mejeribestyrer Mads Nielsens frue, af hele egnen kaldet Line, ringede op for mig, men mit hjerte sad nær-

mest, eller føltes da nærmest, som det sad oppe i halsen, da jeg der fik min første telefonforbindelse og talte med en tante i København. Men jeg overlevede da, og vendte hjem med ordentlig besked.

Men det var os der på vejen i pinsesolen. Gudrun sang, og for første gang hørte jeg: "det var på Frederiksberg, det var i maj". Inden vi nåede hjem til oksestegen og buddingen, havde jeg lært den, og i bedrøvelsen over, at Gudrun snart skulle rejse fra os igen, havde jeg den trøst at kunne" den sidste nye".

Søndag før Pinsen, havde jeg været på en dejlig cykeltur med en lidt ældre veninde inde omkring Tibirke og Asserbo.

Jeg husker det lysegrønne birkeløv og de hvide stammer på den skønne vej ved kunstmaler Vedels hus – ja, og vore hvide hollænderkyser, der var på mode det år. Jeg kørte bagefter min veninde og hendes glade unge kavaler. Jeg var nærmest alibi, men jeg nød i fulde drag naturens skønhed, medens de to andre nød deres unge, lidt flygtige forelskelse.

Da jeg var 16 år, fik jeg efter megen bønfalden lov til at følge med mine jævnaldrende venner til pinsefest i Højberg hegn. Det var næsten ikke til at udholde spændingen dagene før. Var det ikke vidunderligt at skulle til fest ude i selve naturen, i den herlige grønne skov. Den mangeårige festplads var for min egns vedkommende beliggende nær Højberg trinbræt. Som lille pige havde jeg sammen med morfar overværet et, som det forekommer mig mægtigt sangerstævne en sommerdag på festpladsen der. Mange mandlige sangkor fra forskellige steder i landet var samlet, jeg husker den store sangerskares hvide huer med det lysegrønne bøgeløv, og aldrig har nogen korsang gjort større indtryk på mig end deres sangs samlede vælde, da deres stemmers brusen lød i skovens høje hal, tonende viden om: Høje Nord!

Det var vidunderligt at danse ude i forsommerens milde luft. Vi dansede på åben estrade, som det kaldtes. Gulvet var ikke bonet og fint ganske vist, men vi var så unge og glade og kendte så og sige alle sammen hinanden – også de fire musikere: Musikeren fra Eilstrup, Laurits fra Skærød og begge barbermestrene fra Helsinge, Svend Baun og Larsen.

Sidstnævntes søn Viggo Larsen, blev siden som sin far både barbermester og musiker. Han begyndte ret tidligt at gå i sin fars fodspor, og jeg husker stadig det første bal, han var med at spille til.

I pausen drak vi kaffe eller sodavand i restaurationsteltet Selvfølgelig var vi alle i pinsehumør, og snakken gik livligt. Karruseltur skulle vi også have. Det havde en ganske ejendommelig charme at glide rundt i karrusel til lirekassens toner og med månens stråler lysende mellem skovens træer.

Til pinsefesten var det altid "Karen Jørgen Anders-ture vi fik. Karen og Jørgen Andersen havde en ejendom på Ramløse sand, og de ejede også den karrusel der altid kom på festpladsen i Højberg hegn. Karen havde den store pengetaske hængende om halsen, og hun indkasserede de 5, og 10ører som det kostede for henholdsvis kane og hest.

Jørgen passede lirekassen, og nogle mænd trak karrusellen rundt. Der var altid nogle der gerne ville tjene sig en skilling ekstra, og det var svedige mænd der gående rundt satte gang i karrusellen.

Karen Jørgen Anders, kan man vel sige, sognets mest berømte kone, ikke for karrusellen alene, nej, vel mere fordi hun der selv var mor til 12 børn (raske og sunde). Den yngste hed Dusine havde ammet de kongelige børn, og det var da noget.

Kongefamilien aflagde også, så længe Karen levede, af og til besøg i det lille landsted på sandet i Ramløse.

Fornemme fruer ammede sjældent selv deres børn, men søgte sig en sund kvinde, der undertiden havde sit eget barn med, medens hun også ammede et fornemt op.. Peter slagters kone i Ramløse Helene, var en tid inde hos et herskab i København at amme et sådant rigmandsbarn op, medens min oldemor der var hendes svigermor, passede hendes hjem og de andre børn.

Vi cyklede hjemad i flok og følge da ballet var forbi, vi der skulle samme vej. Det hændte, at et ungt par kørte af sted holdende hinanden i hånden. Der var jo ingen anden færdsel på vejen dengang end netop os. Det kunne også hænde, at vi kørte cykelvæddeløb, prøvede at nå først til et bestemt angivet sted et stykke forude. Træthed kendte vi jo ikke til – i al fald ikke før næste dag.

Musikerne var på cykel såvel som vi andre. Det var det gængse befordringsmiddel, og dengang var ingen veje cementeret. I nogle år blev det moderne, at vi. nogle stykker – vel tyve tredive i alt – pinselørdag tog hen for at indvie dansegulvet. En ung mand havde en mundharpe med, eller vi sang bare til dansen.

Hvert år var der 2. pinsedag inden ballet begyndte, musik på festpladsen. Der var også hvert år en foredragsholder ude og tale. Det var Højbjergs Skytte- og Gymnastikforening der stod for festen i de år. Der var altid en del mennesker samlet fra festens begyndelse. De fleste, der ikke var helt unge tog hjem, når det blev hen ad aften og ballet begyndte. Dog blev der altid nogen af de ældre og så på det, før de tog derfra.

En morsom episode husker jeg fra et af de første år, jeg var med. Selve danseestraden var omgivet af et ret højt, men interimistisk sammenslået rafterækværk, hvorpå man havde sømmet grønne bøgegrene, så det tog sig helt flot ud. Dansesalen var på den måde kun tilgængelig et sted, hvor man kunne kontrollere, om dem, der gik ind, nu også havde baltegn. Min veninde Karla havde engang sin noget yngre bror med, han var vel 12 år og havde endnu ikke lært at danse, så han opholdt sig mellem andre børn og en del voksne udenfor, medens dansen var begyndt inde.

Udenfor prøvede man alle sammen så godt man kunne at se ind på dansen mellem lægterne og grenløvet. Karlas bror var på drengevis klavret så højt op, at han hængte på rækværkets kant og havde fint overblik over de dansende, men da han ville ned, havnede han i hovedet på en gammel kone, der stod nedenunder og kiggede ind. Hun havde hætte på, en ganske særpræget hovedbeklædning for nordsjællandske kvinder, et firkantet tørklæde af silke med blonder i kanten, men lagt i trekant, og inden i stoffet et stift paplignende stykke, der dannede hovedtøjets særegne facon. Under dette hovedtøj bares de gamle såkaldte nakker, små huer med broderet nakkestykke, broget broderi, eller udsyet med sølv- eller guldtråd. Forresten, netop i disse år, skiftede kvinderne om til at gå med hat og lagde huetøjet. Min mormor Marie Daniel Jørgensen, der døde i 1917, havde stadig bevaret sit huetøj, og var en af de sidste, jeg husker brugte det.

Men det var hættekonen til pinsefesten. Drengen faldt lige ned på hætten, og hun skældte godt ud, medens den uheldige dreng gemte sig bort i flokken!

Syrener og pinse hører sammen tillige med nattergalesang, glade lærkesange og grønne skove. Vi der har oplevet de gamle nordsjællandske pinsefester i de grønne skove, har kendt en charme, der aldrig glemmes.

Dagny Galler

FORENINGSARRANGEMENTER

Onsdag 19. maj, kl. 18:30. Bus ved Gjethuset.

Aftenbustur med byvandring i Slangerup.

Pris 75 kr. Tilmelding til Carl tlf. 47 74 93 35.

Ved ankomsten med bussen tager historikeren **Stig Colbjørn Nielsen** i mod os på kirketorvet. Herfra spadserer vi ad det velbevarede middelalder- og renæssancegadenet og får undervejs udpeget en række steder, hvor et årtusindes begivenheder har fundet sted. På turen får vi også anskueliggjort, hvordan Danmarks købstæder har fungeret gennem tiderne. Til sidst besøges den imponerende Skt. Mikaels Kirke.

Lørdag den 29. maj, kl. 11:00-16:00.

Sæsonåbning på Krudtværket.

Gratis adgang.

Åbningen på Krudtværket bliver traditionen tro en festdag for børn og voksne. Soldater i historiske uniformer, bragende kanoner og teltlejr. Skattejagt på Krudtværket og kemisk krudtshow. En spændende dag for hele familien.

Søndag den 30. maj, Kl. 08:00. Bus ved Gjethuset.

Heldags bustur til Koldkrigsmuseet Stevnsfort.

Pris 400 kr. Tilmelding til Carl tlf. 47 74 93 35.

Under Den kolde Krig byggede Danmarks Forsvar bl.a. en stor delvis underjordisk fæstning, Stevnsfortet. Vi skal se, hvordan mandskabet arbejdede og boede, hvilke tekniske hjælpemidler og våben de brugte og øvede med. Fortet ligger 20 meter under jordoverfladen. Anlægget over jorden indbefatter radar, raket og kanonanlæg. Fortet blev bygget for bl.a. NATO midler med den hensigt at kunne kontrollere Sovjetunionens østersøflåde flådes udsejling til verdenshavene gennem de danske sunde og bælter.

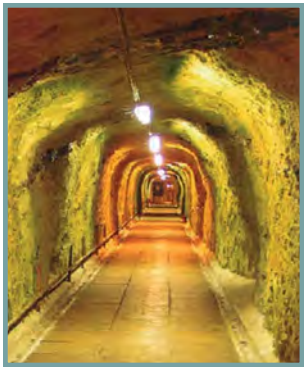

Onsdag den 9. juni, Kl. 18:30. Bus ved Gjethuset.
Aftenbustur til bronzealderfund på Halsnæs.
Pris 75 kr. Tilmelding til Carl tlf. 47 74 93 35.

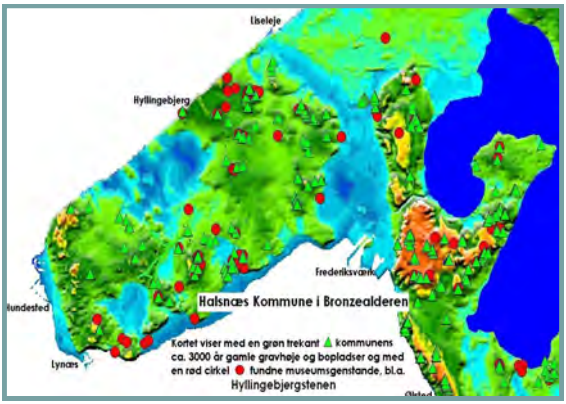

Museumsinspektør **Esben Aarsleff** tager os med på en aften bus tur, som vil give et indblik i mange facetter af bronzealderen, grave og bopladser, og meget mere fra denne periode. Vi kommer til Melbyhøjene, området med fundet af Hyllingebjergstenen, Spodsbjerg (bronzeøksefund) og slutter af ved Højbjerg, hvor der er blevet udgravet et omfattende bopladsområde med massive spor efter fiskeri.

Mandag den 21. juni, kl. 11:00-21:00.
Grønlands Nationaldag ved Knud Rasmussens hus.
Gratis adgang.

Det grønlandske flag hejses ved åbningen. Den tjekkiske ambassadør åbner udstillingen "Grønlandske myter med pen og blæk" i Knud Rasmussens Hus. På de store grill vil der blive tilberedt grønlandske specialiteter. Om aftenen sang og musik. Knud Rasmussens Hus holder aftenåbent til kl. 21.

Onsdag den 23. juni, kl.19:00.
Skt. Hans aften ved hjemmeværnsgården, Arresødal.

Opvisning af Folkedanserne fra Frederiksværk. Krudthusets Harmonikavenner underholder. Kaffe, kage, øl, sodavand og pølser kan købes. Der vil være fællessang og Skt. Hansbål med båltale af lederen af Industrimuseet Frederiks Værk, Frank Allan Rasmussen.

Onsdag den 18. august kl.19:00.
Byvandring i Liseleje. Selvtransport.

Med **Jytte Bloch og Søren Rasmussen** og med start i parkanlægget ved Torvet, hvor Jytte fortæller byens historie med de oprindelige fire slægter m.m. Derefter fører Søren os til de tre huse, Liselejes start, videre til andre af de oprindelige huse, til pensionaterne, Badehotellet og ikke mindst Ishuset ved stranden. Også til molen, der måske en dag bliver til en havn!

Onsdag den 25. august Kl. 09:00. Bus ved Gjethuset.
Heldags bustur til kalkmalerier i fire kirker.
Pris 400 kr. Tilmelding til Carl tlf. 47 74 93 35.

Kalkmalerier i Bregninge kirke

Med kunsthistoriker, mag.art. **Kirsten Dannesboe** skal vi besøge fire af vore middelalderkirker: Skibby i Hornsherred, Ågerup, Mørkøv og Bregninge i Vestsjælland. Vi skal se middelalderlig byggetradition, men først og fremmest kalkmalerier fra perioden 1150-1520. Kulturhistoriske perler, der er fornemme, belærende og morsomme. Prisen inkluderer som sædvanligt en hyggelig frokost. Vær opmærksom på, at turen foregår på en hverdag så vi ikke forstyrrer kirkegængerne i weekenden.

NY HJEMMESIDE

Foreningen har fået ny hjemmeside. Den vil blive udbygget med mange flere informationer om foreningens arrangementer m.v.:

Prøv den: **www.frvhistorie.dk**

MUSEER OG ARKIVER

Industrimuseet Frederiks Værk
Administration, (til 1. aug. 2010)
Jernbanegade 4
tlf. 47 72 06 05
Åbningstid: tir. - fre. kl. 10-14
Hjemmeside: www.indmus.dk

Arsenalet
Lukket indtil videre. 1. aug. 2010 flytter administrationen Industrimuseet Frederiks Værk ind for en periode.

Projektilmagasinet
Er under renovering. Åbnes igen til efteråret 2010.

Krudtværket
Åbningssæson: 29. maj - 31. aug.
og uge 42 Kl. 11-16 (mandag lukket)

Knud Rasmussen Hus
Åbningssæson: 1. apr. - 24. okt.
og uge 42 Kl. 11-16 (mandag lukket)

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Åbningstid: man. kl. 10-12 og ons. kl. 16.30 -17.30

Frederiksværk Brandmuseum
Åbningstid: Lørdag kl. 11-13 (eller efter aftale)

SPONSORER

Folkebibliotekerne Halsnæs
Torvet 41, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 78 41 00

Danske Bank
Nørregade 6, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 76 70 00

Arresødal Privathospital A/S
Arresødalvej 100, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 78 19 00

Det Classenske Fideicommis
Tromnæs Alleen 2F, 4800 Nykøbing F.
tlf. 54 44 70 29

Skolebiblioteket Enghaveskolen
Skolevej 1, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 15 66

Knudsen Plast A/S
Industrivej 21, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 76 01 01

Hans Holger Cykler
Vinderød Skov 3, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 23 23

DanSteel A/S
Havnevej 33, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 03 33

Bog og Idé - Frederiksværk
Nordcentret, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 52 40 01

Nordea Bank - Frederiksværk
Torvet 37, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 24 11

Vejby – Tibirke Selskabet
v/ Chr. Friis
Postbox 21, 3220 Tisvildeleje

Industrimuseet Frederiks Værk
Jernbanegade 4, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 06 05